

УДК 159.9.01
doi: 10.15330/ps.8.1.7-13

Зіновія Карпенко

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
karpenkozs@ukr.net

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ МОДУСИ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ТРІАНГУЛЯЦІЇ В ПЕРСОНОЛОГІЇ

У статті представлено аксіопсихологічний варіант здійснення методологічної тріангуляції в психології особистості, який базується на категорії хронотопу як холистичної одиниці персонального буття. Таким чином було об'єднано дихотомічні у формально-логічному відношенні процеси телеологічної і каузальної детермінації – інтеріоризації та екстеріоризації, індивідуалізації-соціалізації, персоніфікації-персоналізації, аксіогенезу і культурогенезу, циклічного часу і лінійного часу тощо, а також конструкти – особистісного смислу та суспільного значення, захисних механізмів та копінг-стратегій, его-ідентичності і нарративної ідентичності, ментативу й нарративу, термінальних та інструментальних цінностей, індивідуального характеру та соціальної ролі, прагнення до особистого щастя і професійного успіху тощо в гармонійно збалансовану цілісність когерентних психологічних механізмів персоногенезу. Розглянуті епістемологічні модули методологічної тріангуляції можуть слугувати взірцем метааналізу і подальшої герменевтичної роботи з аксіопсихологічної реконструкції різноманітних персонологічних дискурсів не лише в царині фундаментальної науки, а й у царині різноманітних експериментальних і прикладних досліджень.

Ключові слова: аксіопсихологія, аксіопсихологічна герменевтика, методологічна тріангуляція в персонології, хронотоп персонального буття, принцип холізму в психології особистості.

Вступ. Персонологічні студії сучасності подібно до розмаїтих методологічних пошуків у різних царинах психології позначені спробами узгодження об'єктивних і суб'єктивних методів, номотетичного й ідіографічного підходів, R- та Q-методологій тощо – здійснення такого роду методологічної тріангуляції, яка уможлиблювала б «суб'єктивізацію об'єктивного» прояву психічного й «об'єктивізацію суб'єктивного» змісту, хоч як би це висловлювання не скидалося на оксюморон. Ти не менш, якщо розглядати тріангуляцію в максимально широкому епістемологічному сенсі, мусимо шукати когерентні (взаємно відповідні, сутнісно згармонізовані) психологічні механізми персоногенезу на доповнювальних площинах життєздійснення особистості та векторах їх прямування до ціннісно-смиислового утвердження-увічнення (аксіогенез), з одного боку, й ситуативно-діяльнісного розпросторення індивіда в наявній культурі (культурогенез особистості), з другого боку.

Звідси випливає, що відправним пунктом методологічної тріангуляції виступає холистична одиниця персонального буття – хронотоп, що зв'язує в єдине ціле час індивідуального життя і середовище соціальної реалізації особистості. Зауважмо, що дихотомічний принцип представлення досліджуваних об'єктів досить популярний в науці. Зішлемося на В. О. Ганзена, який обґрунтував і реалізував базисний метод опису в психології. Слідуючи дихотомічному принципу й опираючись на аналіз філософської категорії «матерія», цей автор вважає час і простір діалектичною парою форм існування матерії, а енергію та інформацію – парою, що визначає умови способу існування матерії [2]. У подальших своїх міркуваннях використовуватимемо першу зі згаданих епістемологічних опозицій.

Отже, метою статті є теоретичне моделювання основних тріангуляційних конструкцій (модусів), які сполучають ортогональні вектори дослідження психології особистості.

Виклад основного матеріалу. З огляду на широку відомість частини теоретичних положень і висновків з емпіричних досліджень, що увійшли до нормативного знання низки психологічних дисциплін, немає сенсу вдаватися в історію вивчення феноменів,

якими оперуватимемо у цій розвідці. Відтак, зокрема, *індивідуалізація* (онтогенез унікальної особистості) і *соціалізація* (становлення соціально типового індивіда) репрезентують похідні від хронотопа доповнювальні механізми розгортання в часі суб'єктного потенціалу в його узгодженні з нормовідповідною поведінкою в даній культурній ніші соціуму. Зокрема, А. Шюц вважає, що соціальний простір – це повсякденний інтерсуб'єктивний світ культури (універсум значень). Завдання індивіда – знайти своє місце в цьому світі – постає як проблема соціалізації [7]. Отже, дуга, що з'єднує вектори індивідуалізації та соціалізації особи, репрезентує феномен *самовизначення* (особистісного чи колективістського) або становлення індивідуальної особистості, однаковою мірою *персоніфікованої* (визначеної ендопсихічно) та персоналізованої (екзопсихічно проявленої).

Подальша векторна мультиплікація хронотопу людського життя веде до розгляду низки інших психологічних операторів, як-от: *значення* – одиниця суспільної свідомості, деяке конвенціональне знання, й *особистісний смисл* – індивідуалізоване значення, суб'єктивно переживане знання – феномен індивідуальної свідомості. Усуспільнені значення творять ціннісний універсум культури певного соціального простору, а особистісні смисли переживаються в індивідуально неповторний спосіб, надаючи плину життя людини певного ритму й визначаючи амплітуду змін. Тріангуляційна дуга обох векторів представлена взаємодоповнювальними механізмами *інтеро-* й *екстеріоризації*.

Ще одна можливість тріангуляційного узгодження закладена в типології життєвих світів особистості Ф. Ю. Василюка. Відповідно до двох аспектів життєвого світу – *зовнішнього* (просторового – З.К.) і *внутрішнього* (часового – З.К.) автор розрізняє два їх стани: *легкий або важкий зовні і простий або складний внутрішньо*. Під легкістю зовнішнього світу розуміється гарантована забезпеченість усіх актуалізованих потреб індивіда, а під важкістю – відсутність такої. Простота світу задана односкладністю життя, тобто наявністю в індивіда єдиної потреби або єдиного прагнення. Складність же зумовлюється наявністю декількох суперечливих мотиваційних тенденцій [1]. Видається, що замкнути тріангуляційну дугу між внутрішнім і зовнішнім аспектами життєвого світу спроможне таке *збалансування копінгів* – свідомих стратегій подолання складних ситуацій та *психологічних захистів* – підсвідомих стратегій збереження самоповаги у процесі пристосування до умов середовища, яке буде водночас і достатньо *проактивним*, творчим, і помірно *реактивним*, передбачуваним.

Подібно до цього вектори *аксіо-* й *культурогенезу* особистості як похідні від часу та простору життя людини накладатимуться на них, творячи тканину ціннісної свідомості з переплетіння особистісних цінностей і цілей (індивідуальна ціннісна «вертикаль») та еталонів і стандартів професійної діяльності й ритуально-побутової поведінки або ж норм здорового способу життя тощо (соціокультурна «горизонталь»). Об'єднавчим агентом цих лиш в абстракції ортогональних векторів імовірно виступає *персоногенез*, що зводить воедино суцільний часовий континуум духовного трансцендування особи з її нормативно-стереотипними, діяльними або вчинковими об'єктиваціями.

У проекції на засадничу проблематику педагогічної психології співвідношення аксіо- і культуурогенезу виглядає як зіставлення виховання і навчання. Традиційно специфіка навчання вбачається у тому, що його основним результатом виступають знання, уміння, навички, компетентності, тобто навчання розвиває пізнавальну сферу психіки. В результаті виховання з'являються переконання, ціннісні орієнтації, розвинута потребо-мотиваційна й емоційно-вольова сфери [6]. Однак ця диференціація не абсолютна. Відомо, що міцними є ті знання, які мають виражений особистісний смисл, оскільки засвоєні з інтересом, інтегровані з емоційно-ціннісними настановленнями особистості. Водночас вихованість – це і результат обізнаності, комунікативної й етичної компетентності. Відтак лиш єдність цілей, принципів, методів і засобів навчання та виховання здатна створити як розвивально-освітній простір, так і відкрити дорогу неухильному процесу перманентної самоосвіти, самовдосконаленню і духовному зростанню. Невипадково перелік

компетентностей і результатів навчання в освітніх програмах містить конструкти, що належать обом аспектам розвитку та соціалізації особистості, які здійснюються в процесі її освіти.

Взаємно доповнювальними, когерентними є також вектори «ментатив» і «наратив». Якщо перший (*ментатив*) інсталює абстраговані з ситуативного втілення (актуального переживання особистості) смисли, переводячи їх у стратегію життя, світогляд, я-концепцію тощо, то другий (*наратив*) осюжетнює смисли комплементарно до життєвих обставин. Відтак перший відповідальний за формування відносно сталої диспозиційної структури *его-ідентичності* особистості з її керівними моральними принципами, світоглядними настановами і ціннісними пріоритетами (*термінальні цінності*), а другий – за конструювання адекватних життєвій задачі, вирішуваній проблемі повсякденної діяльності *наративних ідентичностей*, здатних освоїти, а коли потрібно і за(від)воювати для власної самореалізації відповідну царину соціального простору (*інструментальні цінності*). Ментатив породжує із себе *характер* особистості в унікальній конфігурації його рис, які все ж удається виміряти стандартизованими особистісними питальниками, тоді як наратив ненадовго презентує особистість у певній ціннісній позиції, визначеному диспозиційному модусі. Йдеться радше про виконання адекватної ситуації *ролі*. При цьому людина щоразу тотожна й не тотожна самій собі, оскільки її автентичність конструюється щоразу наново. Творчий синтез обох рядів особистісних конструктів уособлюють процеси *само- і детермінації*, причому вектор ментативу скоряється *телеологічному детермінізмові* (цільовій і формальній причинам), а вектор наративу – *каузальному детермінізмові* (матеріальній і рушійній причинам).

Ці твердження перегукуються із висновками В. В. Знакова про тривимірну структуру реальності, в якій живе людина – емпіричну (об'єктивну, фактичну), соціокультурну та екзистенційну. Кожному виміру відповідає певна традиція психологічних досліджень – когнітивна, герменевтична, екзистенційна; певний спосіб розуміння суб'єктом світу – парадигмальний, наративний, тезаурусний; певний результат пізнання – розуміння-знання, розуміння-інтерпретація і розуміння-осягнення [3]. В проекції на запропоновану модель хронотопу часовий вимір представлений екзистенційною реальністю, яка пізнається організмичним чуттям і феноменологічним учуванням-переживанням (тобто, екзистенційно), застосовуючи розуміння як інтуїтивне цілісне осягнення й отримуючи «на виході» тезаурус – певну семантичну мережу світовідчування і світосприйняття, власне – ментатив. Просторовий вектор хронотопу в даному разі асоціюється з соціокультурною реальністю, яка пізнається герменевтично – у спосіб наративного конструювання-ре(де)конструювання, продукуючи на виході розуміння-інтерпретацію. Роль тріангуляційної дуги тут виконує емпірична реальність, пізнання якої відбувається у рамках відповідних парадигм, що дисциплінує і певним чином обмежує дослідника у прояві власних інтенцій, смаків і пріоритеті; отримане знання, як правило, експериментально верифікується і частково конвенціалізується. «За бортом» залишається «суб'єктивна правда» (розуміння себе і для себе) і «розділена правда» (порозуміння з іншими, репрезентоване наративом – розповіддю Автора, адресованою конкретним людям, що складається під впливом власних актуальних потреб і ситуативного контексту взаємодії). Очевидно, що така методологічна тріангуляція не зберігає всі можливі розумінневі відтінки «суб'єктивної» та «інтерсуб'єктивно» істин (правд), однак залишається єдиною реальною можливістю їх перехресного узгодження (валідації) у своїх найістотніших проявах і наслідках.

До цих уявлень щільно прилягає уявлення про Я-образ діючого суб'єкта. Темпоральний вимір життєздійснення особистості простягається від Я-трансцендентального (апріорно *можливого*) до Я-трансцендентного (проявленого – такого, що розсуває обрії самоактуалізації), а просторовий вимір експериментує з *множинними Я*, що породжуються і зникають під впливом минутої доцільності. Відношення між часом і простором особистісного життєздійснення при цьому налагоджуються у спосіб

субординації (тайм-менеджмент, планування кар'єри, самопроекування життя тощо) і координатії (наприклад, толерантність до невизначеності, готовність ризикувати, пластичність нервової системи і стресостійкість гарантують творчу і водночас адаптивну поведінку, широкий рольовий репертуар особистості).

Викладені міркування узгоджуються з постульованими А. Н. Подьяковим двома основними типами пізнавально-дослідницького ставлення людини до дійсності. Перший тип характеризується баченням світу як стабільного, впорядкованого, цільного – баченням, яке інспірується потребою у визначеності, стійкості і порядку, зацікавленості у наявності чітких, ієрархізованих цілей, володінні алгоритмом дій та однозначним уявленням про можливий результат. Другий тип характеризується баченням світу як такого, що постійно змінюється, багатоманітного й різноваріантного – баченням, яке інспірується потребою у невизначеності, новизні, готовністю до виходу за рамки відомого. Таке бачення потребує гнучкості пізнавальних процесів, що робить ціле покладання імовірно детермінованим [5].

Своєю чергою в сучасних психологічних дослідженнях вивчення аналітичності-холістичності нерозривно пов'язано з аналізом раціонального (орієнтованого на просторову експансію – З.К.) й ірраціонального (орієнтованого на часове трансцендування – З.К.) в людському мисленні. Так, згідно з теоріями подвійності процесів міркування (dual-process theories of human thinking) [8–10] людині притаманні дві різні, але взаємодіючі системи обробки інформації. Одна система орієнтована на евристику, які приводять до інтуїтивних здогадок і відкриттів. А друга використовує аналітичне опрацювання. Обидві системи можуть функціонувати як синергійно, так і незалежно одна від одної.

Про можливість методологічної триангуляції обох типів пізнавального ставлення до дійсності йдеться в одній із наших теоретичних розвідок, де показано, що історичне протистояння індуктивного й дедуктивного методів наукового пізнання, які застосовуються в контексті відкриття (інтуїція, холізм) і обґрунтування (логіка, аналіз) знімається медіаторним потенціалом метафоричного типу пізнання, який здійснює трансдукцію – знаходження спільного в семантичних модальностях різнопорядкових явищ на підставі смислової подібності феноменів, що проявляються на різних рівнях буття. Це уможлиблює побудову евристичних (за своєю суттю – аксіопсихологічних) концептуальних моделей досліджуваних феноменів. Відтак «принципові» опозиції персонології (статика-динаміка, ієрархія-децентрація, конституціоналізму-ситуаціонізму, телеологізму-каузальності і т. д.) втрачають свою континуальну полярність, оскільки починають розглядатися крізь антропометричну оптику, яка забезпечує їх належну конвергенцію [4].

Вектор часу в цілісному хронотопі особистості конститує циклічне розгортання геному розвитку, смислової подібності життєвих подій і колізій, послідовне опрацювання особою декількох символічно пов'язаних між собою тем, що репрезентують персональний міф індивіда. Вектор простору – розгалужена мережа випадковостей, реалізованих, а частіше – змарнованих шансів, використаних і невикористаних нагод, здобутків і втрат, моментів слави і сорому безчестя. Тільки час визначає початок і кінець земного життя, відмірює успіхи і невдачі, дискурсивно впорядковує чуттєвий хаос тутешнього завжди-тривання, позбавляє від ілюзій безмежності можливостей. Час циклічний заплітає психічні фрактали (холони) розвитку в спіраль поступальності та синхронізації його провідних мотивів і смислових домінант. Водночас простір життєздійснення живиться ілюзією «ніколи не пізно», віртуальною можливістю повернути час назад, затримати його перебіг. Отже, фрактальна організація психічного апарату людини, насамперед її аксіосфери, поступально-циклічно синтезує інтуїтивні інсайти щодо сенсу власного життя, тоді як реальний життєвий шлях особистості проектується на дзеркало рефлексії примарним епізодом чогось незабгненного (життя промайнуло, як сон), оскільки позбавлений смислової тяглості; сповнений пригод і несподіванок; неоднорідний – з різною подієвою щільністю, де височіють як пірамідальні вершини тріумфу, так і жахають бездонні

провалля відчаю. Каузальний (просторовий) вектор хронотопу підсвідомо ігнорує час, бо спрямований на діяльну експансію (входження і розбудову віта культурного довкілля), грається з часом, як із долею (як відомо, ці жарти не завжди безпечні), прагне його сповільнити чи прискорити, повернути назад, переписати (найчастіше змінивши середовище – роботу, сім'ю, референтне оточення, місце проживання та ін.). Розмірена стабільність, продиктована онтичною темпоральною ритмікою, підмінюється (краще, аби доповнювалася!) компульсивною мобільністю, всюдисущою транзитивністю і нестационарністю локації.

Як видається, гармонізувати стосунки між розумінням часу як *циклічного, спіралеподібного і незворотного поступу* і сприйняттям особистої влади, контролю над ходом часу, допускаючи *зворотність (оберненість) часу*, його прискорення-розтягнення, можуть механізми системної *подієвої синхронізації* рекурентних рядів феноменів, що насичують життєвий світ особистості, та *смыслового резонансу* між ними. «Місце зустрічі» когерентних імпульсів від обох векторів цілісного хронотопу особистості означає для людини опинитися в потрібному місці у слушний час. Подібні моменти особливо цінні, це знакові епізоди людського життя, пікові переживання, оскільки означають збіг найважливіших мотивацій – одвічного прагнення людини до *щастя* (задоволення, радості, спокійної впевненості у завтрашньому дні, оптимізму, кохання, довірливої дружби і т. д.) і до *успіху* (відчуття своєї компетентності і конкурентоздатності, сили, впливу, влади, переваги над іншими тощо). Аксіопсихологічна опція уможливорює методологічну тріангуляцію феноменального (просторового, цілераціонального, екзистенціального) і ноуменального (часового, інтуїтивно-ціннісного, есенціального), що в проекції на множину відповідей на сакраментальне питання «Заради чого варто жити?» трансформує гранично гостру антиномію «успіх чи щастя» у спосіб *каузально-ситуативно-просторового впорядкування* (більш чи менш досконалої реалізації) першим повсякчасної *імперативної ціннісної ентелехії* другого.

У світлі представленого тут бачення прагнення до щастя є онтологічною «вимогою», покликком жити, актуалізуючись сповна, даючи шанс задоволенню своїх потреб та слідуєчи духовним (за своєю природою – вітакультурним) інтенціям, а досягнення до успіху – лиш поодинокі «маяки», рубіжні мітки, які відмірюють ресурс реалізованості суб'єкта за умовними (інституційно-конвенціальними) соціокультурними стандартами. Відтак висновуємо, що *щастя перебуває в ноумені*, воно безпідставне, як сама свобода (воля до життя), що стала дійсністю – даром, який не потребує визнання заслуг і «сертифікату якості» (Люди народжені для щастя, бо саме життя – це найбільше благо!). *Успіх же перебуває у феномені*, який завдячує своєю появою добровільно-примусово взятому на себе зобов'язанню досягнути тих чи інших цілей під тиском тимчасово релевантних (модних), історично мінливих (Адже воістину велике бачиться на відстані, додамо – років!) норм і атрибутів престижу, матеріального благополуччя, соціального статусу і влади тощо.

Отже, прагнення до щастя репрезентує *стратегічний вектор* життєздійснення особи, а успіх – *тактичний здобуток*, результат врахування суспільної (корпоративної, кланової) кон'юнктури, ефективного пристосування і вдалого розрахунку, а відтак слугує людині засобом самопідбадьорення, гордості за себе, корекції індивідуального життєвого стилю, внесення поправок у власний сценарій життя. На жаль, часто-густо націленість на успіх є свідченням браку самоприйняття і самоповаги, моральної стійкості, впевненості в собі, способом вгамування почуття неповноцінності. Інверсія щастя як мети й успіху як засобу веде до ціннісно-смыслових девіацій, представлених у таких широко розповсюджених явищах, як трудоголізм, кар'єризм, перфекціонізм; моральних вадах – жадібність, марнославство, авторитарність і насильство, маніпулятивна поведінка, корупція, зловживання службовим становищем і т. д.

Висновки. Заторкнуті у цій статті проблеми (співвідношення процесів індивідуалізації-соціалізації, персоніфікації-персоналізації, аксіо- і культурогенезу,

об'єктивних значень і суб'єктивних смислів, ментативу й наративу, термінальних й інструментальних цінностей, можливих і множинних Я, часу циклічного і часу нелінійного, щастя та успіху і т. д.), спроектовані на максимально широку площину хронотопу буття людини як особистості, дозволяють змоделювати відповідні модуси її життєздійснення, які завдяки методологічній тріангуляції знімають напругу логічних антиномій, та все ж не закривають всього мислимого горизонту пошукувань, позаяк епістемологічна спадщина психології особистості загалом неозора, адже постійно поповнюється новими концептуальними побудовами, емпірично збагачується. Відтак її герменевтична реконструкція – справа перманентна і принципово не завершувана, оскільки належить до нескінченних спроб виходу на метааналіз різноликих наукових дискурсів.

1. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф. Е. Василюк. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 200 с.
2. Ганзен В. А. Системные описания в психологии / В. А. Ганзен. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. – 176 с.
3. Знаков В. В. Теоретические основания психологии понимания многомерного мира человека / В. В. Знаков // Вопросы психологии. – 2014. – № 4. – С. 16–29.
4. Карпенко З. С. Медіаторно-евристичний потенціал аксіопсихології особистості в сучасному методологічному дискурсі / З. С. Карпенко // Психологія особистості. – 2013. – № 1(4). – С. 68–77.
5. Поддьяков А. Н. Неопределенность в решении комплексных проблем / А. Н. Поддьяков // Человек в ситуации неопределенности / под ред. А. К. Болотовой. – М. : ТЕИС, 2007. – С. 177–193.
6. Смирнов С. Д. Методологические проблемы педагогической психологии в ракурсе постнеклассической рациональности / С. Д. Смирнов // Психологические исследования. – 2014. – Т. 7, № 36. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 01.09.2017).
7. Шюц А. [Schutz A.] Избранное: мир, светящийся смыслом / А. Шюц. – М. : РОССПЭН, 2004. – 1056 с.
8. Epstein, S. Cognitive-Experiential Self-Theory of Personality. In: I.B. Weiner (Ed.), Handbook of Psychology. New Jersey: John Wiley and Sons, 2003. Vol. 5, pp. 159–184.
9. Stanovich, K. E., West, R. F. Individual Differences in Reasoning: Implications for the Rationality Debate? Behavioral and Brain Sciences, 2000, 22(5), 645–726.
10. Kushlev, K., Dunn, E. W. Affective Forecasting: Knowing How We Will Feel in the Future. In: S. Vazire, T.D. Wilson (Eds.), Handbook of Self-Knowledge. New York: The Guilford Press, 2012. pp. 277–292.

REFERENCES

1. Vasyliuk, F. E. (1984). *Psikhologiya perezhyvaniya (analiz preodoleniya kriticheskikh situatsiy)* [Psychology of experience]. Moskva : Izd-vo Mosk. un-ta (rus).
2. Ganzen, V. A. (1984). *Sistemnyie opisaniya v psikhologii* [System descriptions in psychology]. Leningrad : Izd-vo Leningr. un-ta (rus).
3. Znakov, V. V. (2014). Teoreticheskiye osnovaniya psikhologii ponimaniya mnogomernogo mira cheloveka [Theoretical grounds for the psychology of understanding the multidimensional world of man]. *Voprosy psikhologii* [Questions of Psychology], 4, 16-29 (rus).
4. Karpenko, Z. S. (2013). Mediatorno-evrystychnyi potentsial aksiopsykholohii osobystosti v suchasnomu metodolohichnomu diskursi [Mediator-heuristic potential of axiopsychology of personality in modern methodological discourse]. *Psikhohihiya osobystosti* [Psychology of personality], 1 (4), 68-77 (ukr).
5. Podd'yakov, A. N. (2007). Neopredelennost' v reshenii kompleksnykh problem [Uncertainty in solving complex problems]. *Chelovek v situatsii neopredelennosti* [Man in a situation of uncertainty] pod red. A. K. Bolotovoy. – Moskva : Theis (rus).
6. Smirnov, S. D. (2014). Metodologicheskiye problemy pedagogicheskoy psikhologii v rakurse postneklassicheskoy ratsional'nosti [Methodological problems of pedagogical psychology in the perspective of post-nonclassical rationality]. *Psikhologicheskkiye issledovaniya* [Psychological research], 7, 36. URL: <http://psystudy.ru> (rus).
7. Schutz, A. (2004). *Izbrannoye: mir, svetyashchiysya smyslom* [Favorites: a world shining with meaning]. Moskva : ROSSPEN (rus).
8. Epstein, S. (2003). Cognitive-Experiential Self-Theory of Personality. In: I.B. Weiner (Ed.), *Handbook of Psychology. New Jersey: John Wiley and Sons*, 5, 159-184.
9. Stanovich, K. E., West, R. F. (2000). Individual Differences in Reasoning: Implications for the Rationality Debate? *Behavioral and Brain Sciences*, 22(5), 645-726.
10. Kushlev, K., Dunn, E. W. (2012). Affective Forecasting: Knowing How We Will Feel in the Future. In: S. Vazire, T.D. Wilson (Eds.), *Handbook of Self-Knowledge*. New York : The Guilford Press, 277-292.

Zinoviia Karpenko
EPISEMIOLOGICAL MODES OF METHODOLOGICAL TRIANGULATION IN PERSONOLOGY

The article presents the axiopsychological variant of methodological triangulation implementation in personality psychology based on the chronotope category as a holistic unit of personal existence. Thus the dichotomous in the formally logical regards processes of teleological and causal determination such as internalization and exteriorization, individualization-socialization, personification-personalization, axiogenesis and culture genesis, cyclic time and linear time, etc. as well as constructs of personal meaning and social significance, protective mechanisms and coping strategies, ego-identity and narrative identity, mentality and narrative, terminal and instrumental values, individual character and social role, the pursuit of personal happiness and professional success, etc. were combined in harmoniously balanced integrity of coherent psychological mechanisms of personal genesis. The considered epistemological modes of methodological triangulation can serve as a model for meta-analysis and further hermeneutic work on the axiopsychological reconstruction of various personological discourses not only in the sphere of fundamental science but also in the sphere of various experimental and applied research.

Keywords: axiopsychology, axiopsychological hermeneutics, methodological triangulation in personology, chronotope of personal being, the principle of holism in personality psychology.

УДК 159.964

doi: 10.15330/ps.8.1.13-22

Тамара Яценко

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
yacenkots@gmail.com

КАТЕГОРІЇ «ПРИНЦИП ДОДАТКОВОСТІ» ТА «ІМПЛІЦИТНИЙ ПОРЯДОК» У ГЛИБИННОМУ ПІЗНАННІ ПСИХІКИ

Статтю присвячено актуальній проблемі глибинного пізнання психіки в її цілісності, зокрема підкреслюються: важливість дотримання «принципу додатковості» у глибинному пізнанні психіки, як і врахування її «імпліцитного порядку»; адаптивність «принципу додатковості» до суб'єктивної реальності психічного, що виявляється у двох принципах – «невід'ємність сфер свідомого і несвідомого» та принципі «із іншого»; актуальність розуміння інформаційно-дистанційних взаємозв'язків свідомого і несвідомого у їх синтезі в «невидимому горизонті», що виражає категорія «імпліцитний порядок»; встановлення взаємозв'язків між категоріями «принцип додатковості» та «імпліцитний порядок», що чинить вплив на науково-практичні пошуки, зорієнтовані на психоаналіз спонтанної активності суб'єкта, що й складає основу групової роботи в АСПП. Розкриття вищевказаних категорій орієнтує психолога-практика на розуміння функціональної нерозривності існування як кожної зі сфер психіки (свідоме – несвідоме), як і їх автономії в межах єдиної системи психічного. Це означає підпорядкованість глибинного пізнання методологічній позиції, яка синтезує емотивний, структурний та функціонально-енергетичний аспекти психічного.

Стаття доводить надвизначеність категорій «імпліцитний порядок» та «принцип додатковості», що виключає пряолінійну їх заданість фахівцем – вєдучим групи активноє соціально-психологічного пізнання, яка вибудовується на контекстності взаємозв'язків та опосередкованості взаємовпливів. Введення вказаних категорій дозволило довершити структуру психічного, що відображає «Модель внутрішньої динаміки психіки», доповненням складовими: «Невидимий горизонт» і «Імпліцитний порядок».

Ключові слова: діагностико-корекційний процес, імпліцитний порядок, Модель внутрішньої динаміки психіки, невидимий горизонт, несвідоме, передсвідоме, принцип додатковості, свідоме, свідомість.

Постановка проблеми. У статті представлено результати глибинно-психологічних досліджень, спрямованих на пізнання психіки дорослих людей. Психодинамічний напрям розвивається, починаючи з 1978 року, завдяки розробленому методу активного соціально-психологічного пізнання психіки в її цілісності, що синтезував науково-практичні здобутки різних течій психології, зорієнтованих не лише на наукове пізнання, а передусім на надання людині практичної допомоги.